

Prof. Dr. İbrahim Çalışkan Hocamıza Dair: Gönül Tanıklığı Nevinden Bir Haşiye

OĞUZHAN TAN

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

oguzhantanank@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-0657-1352>

Öncelikle bu satırları kaleme alırken fevkalade zorlandığımı belirtmem gerekir. Zira bir gün muhterem İbrahim Çalışkan hocamız hakkında bir vefat yazısı yazacağım hiç aklıma gelmezdi. Hayat, her gün yeni bir tecelli ile kendisi karşısında ne kadar da hazırlıksız olduğumuzu yüzümüze vuruyor. Bir öğrencisi, bir asistanı olarak hocamızın son yirmi yılının en yakın tanıklarından biriyim. Normalde onun hakkında bir çırpıda binlerce şey anlatabilmem gerekirdi. Fakat bu yazıyı yazmaya her oturduğumda kendimi rüyaları andıran bölük pörçük hatıralarla kuşatılmış buldum. Bazı şeyleri hatırladıkça bazen yazı bir kenarda bekleyip durdu.

Elinizdeki derginin akademik hüviyeti nazar-ı itibara alındığında bu yazının hissilikten uzak olması beklenir. Fakat birçok denememden sonra bu beklentiyi karşılayamayacağımı anlamış bulunmaktayım. Hocamızın vefatının ardından, daha evvel yazılmış olan diğer birkaç yazı,¹ onun hayatındaki önemli dönüm noktalarına, ifa ettiği çeşitli hizmetlere ve ilmi-fikri katkılarına dair oldukça somut bilgiler aktarıyor. Bu nedenle ben de hocamızın tarihçe-i hayatına daha serbest bir tarzda ve tamamen kendi cephemden ışık tutmaya çalışacağım. Sizlere dilimin döndüğünce şahidi olduğum hocamı anlatmaya çalışacağım.

Hocamız 12 Şubat 2019 Salı günü vefat etti. Bir gün sonra da Çubuk'un Güldarپی köyüne defnedildi. Onu en son, vefatından bir önceki perşembe günü gördüm. Kendisini rahat ve mutlu hissettiği zamanlarda hocamızın ayrı

¹ Kaşif Hamdi Okur, "Hocamın Ardından," *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 33 (2019), ss.729-731; Hasan Doğan, "Vakur Bir İlim Adamı: Prof. Dr. İbrahim Çalışkan," *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 33 (2019), ss.723-727; Hadi Ensar Ceylan, "Hocamız Prof. Dr. İbrahim Çalışkan'ın Ardından," *Yine Dergi* (14 Şubat 2019), <https://yinedergi.com/2019/02/14/hocamiz-prof-dr-ibrahim-caliskanin-ardından/> (22.10.2019).

bir neşesi olurdu. O gün de öyleydi. Sohbet sırasında hastalığından şikayetlenen o değil bendim. Bazı değerlerime baktırdığımı söylediğimde “Daha dur bakalım ne değerleri!” deyip güldü. Ben de “Hocam böyle böyle ölmeye bahane biriktireceğiz. Sonra birden ölünce insanlar kabullenemiyor” dedim. “Ölüm hakkında ne kadar da rahat şaka yapıyorsun?” diye cevap verdi. Hafta sonu hastaneye yatacağından hiç bahsetmemişti. Hastalık ve ölümlle ilgili o sohbetin -hatta bugünkü kanaatimle, o yersiz şakalarımın- kendisi için ne anlama geldiğini ne sözlerine ne de yüzüne yansıtmişti. Evet, bilenler bilir ki hocamız ketumdu. Ne hasta olduğunu ne bir şey satın aldığını ne de bir yere gittiğini anlatırdı. Böyle şeyleri tamamen kişisel alan olarak görür, ayaküstü sohbetlere konu etmezdi. Daha önce de çeşitli hastane işleri olmuş birkaç ameliyat geçirmişti. Fakat aile efradını dahi neredeyse son gün haberdar etmişti. Bu sefer de öyle yapacaktı. Birkaç gün içinde iyileşecek, fakülteye dönecekti. Danışmanı olduğu bazı öğrencilerine ameliyattan sonraki hafta için randevu vermişti. Fakat ölümün en beklenilmeyen zamanda gelmek gibi bir huyu vardı. En azından böyle bir vefatı beklemeyen bizler için öyleydi. Acaba kendisi böyle olacağını aklından geçirmiş miydi? Bilinmez. Fakat vefatından birkaç gün önce yolda karşılaştığı oğluma başka türlü sarılırken gözleri dolmuştu.

Söze hocamızla son görüşmemden başladım. Çünkü zihnimdeki en güçlü ve en taze hatıra bu. Fakat onunla geçen binlerce tatlı hatıralarımız da var. Mesela onu ilk gördüğüm günü gayet iyi hatırlıyorum. 1995 senesinin Eylül-Ekim aylarıydı. Hocamız, şimdiki kütüphane kapısından mescide doğru uzanan o loş koridordan öğrenci kalabalığını yarararak hızla derse gidiyordu. Elinde birkaç kitap, üzerinde griye çalan güzel bir takım elbise vardı. Biri, “İşte Çalışkan Hoca bu!” dedi. Neden bilmem, zihnimde oluşan ilk intiba, hocanın ismi ile müsemma olduğuydu. Çok sonra bir gün, “derse giderken elinizde birkaç kaynak olmalı” demişti. Sınıfa giderken mutlaka ceket giyer; güzel bir kravat takardı. Tıpkı onu gördüğüm ilk günkü gibi... Bunun öğrencilere gösterilen bir saygı olduğunu söylerdi. Son yıllarda kıyafet konusundaki hassasiyetini belirttikten sonra ceket-kravat usulüne pek uymayan bendenize “Sen de gayet özenli giyiniyorsun. Bu da bir nezakettir” diye ilave ediyordu. Böyle yaparken hem olması gerektiğine inandığı şeyi söylüyor hem de olana saygı duyuyordu. Hem savunduğu, alıştığı geleneği sürdürüyor hem de yeni alışkanlıklara uyum sağlıyordu. Sonra birlikte tebessüm ediyorduk. İlk görüşümden aklımda kalan üçüncü şey ise hocamızın hızlı yürümesiydi. Yürüye-

rek bir yere gittiğimizde bunu hep hissetmişimdir. Bu alışkanlığını, ilkokuldayken okulun eve uzak olmasına ve derse zamanında yetişebilmek için hızlı yürümek zorunda kalmasına bağlardı.

Hocamız üçüncü sınıfta İslam Hukuk Usulü dersimize girdi ilk olarak. Elinde, mektup zarfı büyüklüğünde kesilmiş kartlar vardı. Ders notlarını bu kartların üzerine büyük bir özenle yazmıştı. Hem Türkçe hem de Arapça el yazısı pek güzeldi. El yazısını güzelleştirmek için çalıştığını söylemişti bir keresinde. Kaliteli kalem, mürekkep ve ithal yazı kağıtlarına olan ilgisi o günlerden kalmaydı belki de. Tahtaya orijinal şekliyle yazdığı tanımları tercüme ederek açıklardı. Bugün aklımda olan Arapça tanımların birçoğu o derslerden kalmadır. Dersi tamamen ayakta anlatırdı. En ön sıraya çok yakın durur; bir sağa bir sola yönelirdi. Öğrenciye saygı gösterir; saygı beklerdi. Saygısız ve laubali davranışlara pek tahammül etmezdi.

Hocamız, 'büyük yaşamaya' inanırdı. Ona göre her söz her davranış önemli idi. Hayat kadar öğrencileri ve dersleri de ciddiye alırdı. Bununla birlikte gerek derste gerekse özel hayatında nükte yapmayı ve dinlemeyi de se-verdi. Ders arasında bazı ibretli şeyler anlatırdı. Genç bir imamken cami cemaati ile girdiği bir diyalog, İzmir'de vekil öğretmen olarak çalışırken yaşadığı bir olay, müftü ile vatandaş arasında geçen bir konuşma ve daha nice hatıra... Şöyle bir mesel anlatmıştı bir keresinde: Eski zamanlarda yazılar isli mürekkeple yazılırmış. Bu mürekkebin özelliği, yanlış bir şey yazıldığında küçük bir çakı ile kolayca kazınabilmesiymiş. Bu sebeple alimler ve talebeler yanlarında küçük bir çakı bulundururlarmış. Bir gece zaptiyeler devriye sırasında Nasrettin Hocaya denk gelmişler. Hocanın üzerini aramışlar. Hocanın üzerinden kocaman bir pala çıkmış. Zaptiyeler hayretle "Hoca bu ne!" diye sormuşlar. Hoca, "Kitaplarda yanlış olunca bununla kazıyorum" diye cevap vermiş. Zaptiyeler, "Aman Hoca! Onun için ufak bir çakı yetmez mi?" diye sorunca Hoca ibretlik cevabı yapıştırmış: "Ah evladım. Siz bilmezsiniz. Bazen öyle büyük yanlışlar oluyor ki; ancak bununla düzeltebilirim!"

Hocamız İslam Hukuk Usulü dersine girmeyi özellikle tercih ederdi. Her fırsatta İslam dünyasında yaşanan birçok sorunun usulsüzlükten kaynaklandığını vurgulardı. Ona göre fıkıh usulü, sadece fıkıhın değil bütün ulûm-i İslâmiyyenin usulü idi. Hocası Abdülkadir Şener ile birlikte çevirdiği eş-Şâfi'î'nin (ö.204/820) *er-Risâle*'sini hem derslerde uzun uzun anlatır hem de sınavlarda bu kitaptan sorumlu tutardı. Üsluplarının kolaylığı ve çevirilerinin anlaşılabilirliği sebebiyle Muhammed Ebû Zehra'nın *İslam Hukuku Metodolojisi* (trc. Abdulkadir Şener) veya Zekiyyuddîn Şa'bân'ın *İslâm Hukuk İlminin Esasları* (trc. İbrahim Kafi Dönmez) isimli eserlerini İslam Hukuk Usulü dersinde

ana ders kitabı olarak okuturdu. Ayrıca her bir dönemde öğrencilerin ufkunu açacağını düşündüğü başka bir kitaptan daha sorumlu tutardı. Bu cümleden olmak üzere Muhammed Ebū Zehra'nın *Ebu Hanife* (trc. Osman Keskiöglü), Tâhir b. 'Âşūr'un *İslam Hukuk Felsefesi* (trc. Vecdi Akyüz, Mehmet Erdoğan), Mustafa Reşit Belgesay'ın *Kur'an Hükümleri ve Modern Hukuk*, Ebu'l-Ulâ Mardin'in *Medeni Hukuk Cephesinden Ahmet Cevdet Paşa*, Mehmet Erdoğan'ın *İslam Hukukunda Ahkâmın Değişmesi*, Mecîd Haddürî'nin *İslam'da Adalet Kavramı*, Niyazi Berkes'in *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Muhammed Hamîdullâh'ın *İslam'ın Hukuk İlmine Katkıları* ve Ahmet Reşit Turnagil'in *İslamiyet ve Milletler Hukuku* gibi bazı eserlerini sayabilirim.

Hocamız, konular biraz ilerledikten sonra o zamana dek anlattığı şeyleri güzel özetlediğini düşündüğü 8-10 sayfalık Arapça bir metin seçer ve bu metni öğrencilerle birlikte okurdu. Bu sırada öğrencilere de fırsat verir, güzel okuyanları teşvik ederdi. Lisans derslerinde artık eskisi kadar klasik metin kritiği yapılamamasından şikayet ederdi. "Eski program bundan daha iyiydi" derdi. Hocamızın eski programdan kastı, 1972-1983 yılları arasında uygulanan İlahiyat programı idi. Daha önce dört yıl olan İlahiyat eğitimini beş yıla çıkaran bu program, ilk üç yılda Arapça öğretimine ağırlık veriyordu. İhtisaslasmaya ayrılan son iki yılda ise öğrenciler, Tefsir-Hadis Bölümü ile Kelam-İslam Felsefesi Bölümünden birini tercih ediyordu. Mezun olunan bölüm, diplomada da belirtiliyordu.

Pek çok hocamız gibi Çalışkan Hocamız da ilahiyat müfredatında yapılan ani değişikliklerden müşteki idi. Müfredat konusu açıldığında Fakültenin kuruluş amacına referansta bulunur ve bu amaçtan uzaklaşıldığını söylerdi. İlahiyat fakültesinde tefsir, fıkıh ve hadis gibi geleneksel İslami ilimlerle sosyoloji ve felsefe gibi disiplinlerin birlikte okutulması gerektiğine inanırdı. Fakat bölüm ve anabilim dalı sayılarındaki ani değişiklikleri uygun bulmazdı. İlahiyatın misyonu konusunda sık sık Hasan Tahsin Banguoğlu'nun görüşlerine atıfta bulunurdu. TBMM'de Ankara Üniversitesi bünyesinde bir ilahiyat fakültesi açılmasını öngören kanun tasarısı görüşülürken dönemin Milli Eğitim Bakanı Banguoğlu şöyle demişti: "Mektep ve medrese yüz yıl müddetle, Tanzimat'tan bu yana yan yana çalışmışlar ve memleketimizde iki türlü zihniyete sahip insan yetiştirmişlerdir. Bu iki türlü zihniyet sahibi insan, bir asır boyunca süren dahili bir zihniyet mücadelesi içinde yuvarlanmışlardır. Tesisine teşebbüs ettiğimiz İlahiyat Fakültesi bu zihniyetle çalışan bir müessese olmayacaktır." Banguoğlu, ilahiyat eğitiminin, bir zihniyet bölünmesine yol açmaması gerektiğini söylüyordu. Hocamız ise Türkiye'deki din eğitiminin parçalayıcı değil bütünleştirici olması gerektiğini vurguluyordu. Şöyle diyordu:

“İmam hatip lisesi, ilahiyat, diyanet bir bütündür. Bunların hepsi bu milletin kurumlarıdır.” Buradaki ‘kurum’ vurgusu önemlidir. Çünkü hocamız Türkiye’de dinî hayat ve din eğitimi alanında dile getirilen taleplerin, yapılan ıslahatların, uygulanan politikaların kurumsallık içerisinde olması gerektiğine inanıyordu. Özellikle iki binli yılların başında ilahiyat fakültelerinin giderek birer eğitim fakültesine dönüştürülmeye çalışılmasından da son derece rahatsızdı. Bir gün dersteyken bir ayeti tahtaya Arapça yazmıştım. Henüz sırtım öğrencilere dönükken sınıftan bazı homurtular yükseldi. Ne olduğunu sorduğumda bazı öğrencilerin şu itirazıyla karşılaştım: “Hocam biz din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmeni olacağız. Arapça öğretmeni olmayacağız. Fakat hocalar sürekli tahtaya Arapça bir şeyler yazıyorlar. Oysa biz bunları öğretmeyeceğiz!” Ben, “Öğreteceğinizden daha fazla şey bilmelisiniz!” demekle yetinmiştim. Onlara göre tahtaya Arapça bir şey yazılmamalı hatta Arapça dersi de müfredattan kaldırılmalıydı. Bu durumdan ona bahsettiğimde hocamız, ilahiyatın ve ilahiyatçının her esen rüzgara göre yön değiştirmemesi gerektiğini anlatmıştı uzun uzun.

Hocamız, ‘altyapı’ olarak isimlendirdiği temel bilgilerin ilahiyat fakültelerinde yeterince iyi verilmediği kanaatindeydi. Bununla birlikte medrese zihniyeti konusunda da eleştirel bir tavra sahipti. İmam hatip lisesinde öğrenciyken aynı zamanda medrese usulü ile Arapça öğrenmiş ve çeşitli hocaların nezaretinde klasik medrese kitaplarından bazılarını okumuştum. Aynı kitabı üç farklı hocadan üç kere okuduğundan bahisle medrese sisteminde iyi bir planlama yapılmadığını söylüyordu. Ona göre medrese eğitiminin en büyük eksiliği ise ‘ufuksuzluğu’ idi.

Hocamız İmam hatip lisesinde okuyabilmek için ortaokuldan itibaren İzmir Kestanepazarı yatılı Kur’an kursunda kalmıştı. Bu durum, onu pek çok yönden etkilemişti. Yaşça kendinden büyükler arasında güçlü olmayı, sorumluluk üstlenmeyi ve mücadele etmeyi öğrenmişti. Hocamızın İzmir’den önce bir de kısa Konya macerası vardır: imam hatip lisesine kaydolmak için Konya’ya gitme fikri belirmiştir. Fakat Konya’da uzaktan da olsa ona nezaret edecek birine ihtiyaç vardır. Bir tanıdık, hocamızın babasına Konya’da bir akrabası olduğunu ve ona sahip çıkabileceğini söyler. Hocamız babasıyla birlikte Konya’ya gider ve Konya İmam Hatip Lisesi’ne kaydolar. Daha sonra bahsi geçen kişinin yanına giderler. Adam, bir lokanta sahibidir. Hem adamla tanışıp konuşurlar hem de lokantasında öğle yemeği yerler. Nihayet hocamızın babası, adama ‘oğlum sana emanet’ der. Adam da emaneti kabul eder. Lokantadan ayrılırken hocamızın babası yedikleri yemeğin parasını ödemek ister. Lokantacı hiç itiraz etmeden parayı alır. Bu durum hocamıza çok tuhaf

gelmiştir. Fakat bir şey diyemez. Babası, onu yurda bırakıp otogara gidecektir. Yolda yürürlerken hocamız babasına şöyle der: ‘Baba, sen beni bu adama mı emanet ediyorsun? Harçlığım bitse ben bu adamdan para isteyemem!’ Böylece, tasdiknameyi geri alıp evin yolunu tutarlar. Daha sonra hocamızın İzmir safahatı başlayacaktır.

Hocamızın birinci önceliği, dersleri ve öğrencileri oldu. Sanırım hayatta en çok istediği şey hoca olmak, hoca olarak görülmek ve öyle hatırlanmaktı. Bu nedenle yaptığı her şeyin, hoca vakarına uygun olmasını isterdi. Fakülteye gelmeyi, odasında bulunmayı çok önemserdi. “Buradaki varlık sebebimiz öğrencilerimizdir” sözünü çokça tekrar ederdi. Kızıdığına ise “Hoca olmak kolay değil!” derdi.

Hocamızı benden daha eski tanıyanlardan çok defa onun sert bir mizaca sahip olduğunu işitmişimdir. Benim tanıdığım kadarıyla Çalışkan Hoca dışarıdan sert görünse de yakın çevresine karşı son derece saygılı ve müşfik bir kimse idi. Aynı zamanda hocamızın kadim dostu olan merhum Salih Akdemir hocamız, bir keresinde bana şöyle demişti: “İbrahim Bey gençliğinde gerçekten de sert bir mizaca sahipti. Fakat çocukları olduktan sonra bambaşka bir insan oluverdi.” Benim tanıdığım hoca, disiplini hiçbir zaman elden bırakmadı. Öğrencilere idealizm aşılarmayı hep sürdürdü. Özellikle dersler konusunda herkesin kendisi kadar ciddi olmasını bekliyordu. Şöyle diyordu: “Ben son otuz senedir derslerimi Pazartesi ve Salı günleri sabah 8:30-10:30 ders saatinde yaparım. Derslerime tam zamanında gelirim. Öğrencilerin derse geç gelmelerini ya da derse gelip ciddiyetsiz davranışlarda bulunmalarını asla kabul edemem. Siz de kabul etmeyin!” Hocamızın kimine göre sertliği, kimine göre vakarı kimine göre de disiplini diyebileceğimiz bu özelliğinden dolayı bir kere bile kırılmadım. Çünkü onun en müşfik olduğu kimselerin başında asistanları geliyordu. Ben de dahil olmak üzere hocamız asistanlarını her zaman için esirgemiş ve kollamıştır. Onun dışarıdan sert olarak bilinen yönü ise çok defa bizim lehimize olmuştur. Bu konuda aktarabileceğim birçok hatıradan biri şudur: 2002 yılında Üniversitemize bağlı Mediko-Sosyal tabipliğinde muayene oluyordum. Rahatsızlığım ile ilgili sorduğum soruya yeterince cevap alamayınca doktordan “Tam anlamadım bir daha tekrar eder misiniz?” diye ricada bulundum. Doktor, hiç beklemediğim bir şekilde “İlahiyat Fakültesinden geliyorsunuz, o kadar olacak!” yanıtını verdi. “Şu an itibarıyla bütün güvenilirliğinizi yitirdiniz” diyerek yazılan reçeteyi doktorun masasına bıraktım ve odasından çıktım. Ertesi gün olanları hocamıza anlattım. Hocamız, sonuç alıncaya dek konuyla ilgilendi. O doktor bir hafta sonra benden şahsen

özür diledi. Hocamız bu hakareti hem bana hem kendisine hem de Fakültemize yönelik bir hakaret olarak görmüştü. Yine ilk araştırma görevlisi olduğum yıllarda Fakültemiz tarafından Üniversitemizin giysi bankasında elbise tasnif etmekle görevlendirilmiştim. Hocamız “Araştırma Görevlisi, bu fakültenin bir hocasıdır!” diyerek buna engel olmuştu. Hocamız bu sözü sadece dışarıya karşı söylemiyordu. Bize de bir hoca olduğumuzu hissettiriyordu. Asistan oluşumun üzerinden daha bir yıl geçmemişti ki bir gün kapısını çaldım. İçeride daha önce hiç görmediğim üç kişi oturuyordu. Konuşmanın ciddi, misafirlerin ağır olabileceğini düşünerek “Daha sonra geleyim hocam!” dedim. “Gel buyur!” dedi. Önce “Oğuzhan Bey kürsümüzün yeni asistanı” diyerek beni onlara tanıttı. Daha sonra da üç Yargıtay üyesi hakimi tek tek bana tanıttı. Genç bir insan olarak o zamana kadar o kadar takdir edildiğimi hatırlamıyorum. Doktoramı bitirdikten sonra ise beni tanıtırken Oğuzhan Bey yerine “Oğuzhan Hocamız” demeye başlamıştı. “Hocam böyle demeyin. Çok mahcup oluyorum” dediysem de hocamız bunu da çoktan adetleri arasına dahil etmişti.

1999 yılının Haziran’ında Fakülteden mezun oldum. Birkaç ay içinde önce yüksek lisansa başladım daha sonra da İslam Hukuku Anabilim Dalı’na Araştırma Görevlisi olarak atandım. Artık hocamızın sadece öğrencisi değil aynı zamanda asistanyıydım. Bu süre zarfında kendisini daha da yakından tanıdım. Hocamız, yüksek lisans ve doktora derslerine daha büyük bir hassasiyet gösteriyordu. Biz onunla birlikte ed-Debbüsî’nin (ö.430/1089) *Te’sisu’n-Nazar* ve ‘Alî Haseballâh’ın *Uşûlu’t-Teşrî’i’l-İslâmî* adlı kitabını baştan sona satır satır okuduk. Hocamız ayrıca bizi Orhan Münir Çağal’ın *Hukuk Felsefesi Dersleri* ve Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu’nun *Metodoloji Nazariyeleri* (2. cilt-İçtimaiyat) adlı eserlerinden de sorumlu tuttu. Kendisi ilahiyattan sonra bir de hukuk tahsili yapmıştı. Bu nedenle o sahadaki müktesebatını da derslere yansıtırdı. Osmanlıdan günümüze kadar Türk hukukuna dair yazılmış birçok eseri bize tanıtan da o olmuştur. Bunlar arasında Ali Himmet Berki’nin *Hukuk Mantığı ve Tefsir* adlı kıymetli eseri ile Sulhi Dönmezer ve Sahir Erman’ın birlikte telif ettikleri *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku* adlı eserlerini saymak mümkündür. Hocamız bizden sonraki dönemlerde de bir grup öğrencisine Ömer Nasuhi Bilmen’in *Hukuk-ı İslâmiye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu* adlı hacimli eserini bir buçuk yıl gibi bir sürede baştan sona mütalaa ederek okutmuştu.

Kendisini tanıyanların çok iyi bileceği üzere hocamız tam bir kitap aşığı idi. Kitap bulmanın, bulunca satın almanın çok zor olduğu yıllarda hocamız birbirinden kıymetli on binlerce kitap edinmişti. O, hiçbir kitabı rastgele al-

mazdı. Almayı istediği kitapları önceden aklına koyar hatta listelerdi. Bununla birlikte kitapçılarda denk geldiği kıymetli kitapları da kaçırmazdı. *İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası* gibi eski tarihlerde çıkmış periyodik yayınların tüm sayılarını sahaflardan tedarik eder, aynı yıla ait olanları ciltletirdi.

Hocamızın sahaflarda, matbaalarda ve mücellithanelerde başından geçmiş birçok hadise vardır. Bir keresinde Mısır'dayken satın aldığı bazı kitapları ciltletmek ister. Mücellit, hocamıza ciltlenmiş kitapları bir hafta sonra alabileceğini söyler. Hocamız kitapları aldığı anda bir sürprizle karşılaşır. Adı, kitapların sırtına Ahmed olarak yazılmıştır. Mücellide "benim adım İbrahim, Ahmed değil" deyince aldığı cevap şu olur: "*İbrāhīm ismu'n-nebī ve Aḥmed ismu'n-nebī, māfiş fark*" (İbrāhīm de peygamber adıdır; Aḥmed de peygamber adıdır. Aralarında bir fark yok!). Hocamız yine de parayı öder ve kitapları alır. Bu, hocamızın Mısır'a ikinci defa gidişine ait bir hatıradır. Onun kitapla ilgili asıl macerası ise ilk gidişinde yaşanır. Hocamız Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Mısır'a gönderildiğinde Türk talebeler tarafından yurt olarak kullanılan Sultan Mahmud Külliyesinde kalır. Bakanlıktan aldığı hatırı sayılır miktardaki bursun tamamını kitaba harcar. Hatta daha fazla kitap alabilmek için biraz da borçlanır. Yurda her gün elinde bir miktar kitapla döner. Bir yıllık kalış süresi dolup da gitme vakti gelince paketlenmiş kitaplar aşağıya indirilir. Yurt müdürü hayretler içinde kalır ve "bunca kitabı bu binaya ne ara soktunuz?" diye sormadan edemez. Kitaplar kamyonete yüklenip hava alanına götürülür. Kargo bedelinin belirlenebilmesi için tartılır. Yaklaşık olarak iki buçuk ton gelir. Hocamız bu hadiseyi anlatırken şu yorumu eklemekten geçmezdi: "Eğer samimiyetle isterseniz Allah size kitap edinmeyi san eder. Buna dair çok tecrübem vardır." Kitaplar çoktur. Gümrükteki memur, içlerinde tarihi eser hükmünde bulunan kitaplar olabilir gerekçesiyle paketleri tek tek açıp kontrol etmek istemektedir. Bu, paketlerin yırtılması anlamına gelmektedir. Memurun ısrarı devam ederken daha üst düzeyde bir yetkili gelir ve memura kitapların geçişine müsaade etmesini emreder. Neredeyse hiçbir zaıyat olmadan bu kadar kitabı getirebilmesine kendisi de şaşırmıştır.

Hocamız neden bu kadar kitap biriktirdiğini anlayamayanlara üzülürdü. 'Marangoz için testere neyse ilim adamı için kitap odur' derdi. Bu nedenle ödünç kitap vermeyi sevmezdi. Ödünç verdiği kitapları geri alamadığına dair yaşadığı tecrübeler de bunda etkiliydi sanırım. Ayrıca kitap vereceği kimse- nin kitaplar konusunda kendisi kadar hassas olmasını isterdi. Bu pek kolay değildi. Çünkü o kitap okurken çay içmez, meyve yemezdi. Önemli satırların altını cetvelsiz çizmezdi. Kitaba ıslak elle dokunmazdı. Ona göre kitabı raftan çekip tekrar yerine koymanın bile kuralları vardı. Karton kapaklı kitapları

mutlaka kaplardı. Çoğumuzun kütüphanesinde lüzumsuz birçok şey bulunur. Bunların bir kısmı posta kutumuza bırakılan eşantyon kitaplar ve dergilerden oluşur. Fakat Çalışkan hocamızın kütüphanesinde atılabilecek bir kitap bulmak neredeyse imkansızdı. O, sadece İslami ilimlere dair eserler edinmezdi. Başta büyük filozofların, sosyologların, psikologların, tarihçilerin kitapları olmak üzere her disiplinden kitaplar alırdı. Kütüphanesinde Japonca'dan tutun Malaycaya kadar belki yüze yakın dilde Kur'an meali bulundururdu. Tahkik ve baskı kalitesindeki farklılıklardan dolayı bazı eserlerin birkaç farklı nüshasını almıştı.

Hocamız kitabı sadece bir kaynak olarak görmemekteydi. Kitaplar aynı zamanda sahip çıkılması, korunması gereken medeniyet varlığımızdı. Hocamızın kitapla olan ilişkisi, bir akademisyen ile kaynak eser arasındaki ilişkinin ötesinde bir sanatsever ile sanat eseri arasındaki ilişkiye benzerdi. Bu meyanda hocamızın duymaktan hiç hoşlanmadığı bir soru vardı: "Hocam emekli olunca kütüphanenizi nereye bağışlayacaksınız?" Bu soru karşısında şöyle derdi: "Bunlara şöyle demek lazım: Sen arabanı nereye bağışlayacaksan ben de kitaplarımı oraya bağışlayacağım!"

Hocamız, kitaplarının fazlalığı yüzünden sürekli olarak mekan sorunu yaşırdı. Bazı kitaplarını yıllarca fakültenin depolarında tutmak zorunda kalmıştı. Bir kısım kitaplarını asistanlarının odalarında diğer bir kısmını ise oturduğu apartmanın bodrum katında bulunan bir depoya koymuştu. "Biz Allah'tan kitap istemişiz. Kitapları koyacak yer istemeyi unutmuşuz" derdi.

Hocamız, kütüphanesi ile doğru orantılı olarak geniş bir bibliyografya bilgisine sahipti. Yayın dünyasını yakından takip eder, hangi yayın evinin hangi kitabı bastığını, hangi tahkikin daha iyi olduğunu, hangi baskının cilt ve kağıt kalitesinin daha yüksek olduğunu bilirdi. Aldığı kitapları rafa koymadan önce tahkik önsözünü ve mukaddimesini okurdu. Klasik eserler yanında yeni çıkan Arapça ve Türkçe çalışmaları da yakından takip ederdi. Diğer İlahiyat fakültelerinde yapılmakta olan doktora tezlerinde hangi konuların çalışıldığını öğrenmeye çalışırdı. Okuduğu çalışmaların hangi kaynaklardan etkilendiğini kolaylıkla tespit ederdi. Bir keresinde hocamızın yanına girdiğimde odanın ortasına yığılmış bir kitap kümesi gördüm. Hocamız kümenin arkasında yere çömelmiş en alt raftan bazı kitaplar çıkarıyordu. Jürisinde olduğu bir doktora tezinin dayandığı kaynakları tetkik ettiğini fark ettim. Bir süre sonra bir kitap çıkardı. 'İşte bunu arıyordum' dedi. Birlikte tezle kitabı karşılaştırdık. Tezin ikinci bölümü, kitabın üçüncü bölümünün birebir tercümesi idi. Üstelik tezin kaynakçasında o kitaptan hiç bahsedilmemekteydi. Kanaatimce hocamızın bibliyografik hakimiyeti, ona birçok avantaj kazandırmıştı. Fakat bununla

birlikte bir de dezavantaj getirmişti. Bu hakimiyet, eser telif etmek konusunda onda bir tür otokontrol oluşturmuştu.

Hocamız tezler konusunda da çok hassastı. Tez yönetirken lisans seviyesinden itibaren özel bir yöntem izlerdi. Dördüncü sınıf öğrencilerine tez vermezdi. Kendisinden tez almak isteyenlerin bunu en geç üçüncü sınıfın sonuna dek yapmaları gerektiğini söylerdi. Böylece konusunu belirleyen öğrencinin üçüncü sınıf ile dördüncü sınıf arasındaki yaz tatilini tez çalışması yaparak geçirmesini isterdi. Hocamız bitirme tezini önce asistanlarına okutur daha sonra da kendisi okurdu. Bir mezuniyet tezi, bitinceye dek defalarca gider gelirdi. Aynı hassasiyeti yüksek lisans ve doktora tezlerinde de sürdürürdü. Doçentlik çalışmalarındaki ciddiyetsizlikler, jüriler tarafından yapılan kayırmalar ve bilimsel kriterlere dayanmayan değerlendirmeler de hocamızın rahatsızlık duyduğu hususlardandı. Şöyle derdi: “Doçentlikten sonra sınav yok! Dolayısıyla bu aşama çok ciddi tutulmalı!”

Hocamız kız ve erkek ayrımı yapmaksızın bütün öğrencileri yüksek lisans ve doktora yapmaya teşvik ederdi. Branşlaşmaya ve alan uzmanlığına inanırdı. Uzmanlığı dışında ve altyapısı olmadan konuşanlara hoş bakmazdı. Bu nedenle olsa gerek İslam Hukuku Anabilim Dalı Başkanı olduğu süre boyunca yüksek lisans başvurusu yapabilmek için ilahiyat fakültesi mezunu olmayı; doktora başvurusu yapabilmek için ise yüksek lisans tezini İslam Hukuku alanında yapmış olmayı ön şart olarak koşmaktan vazgeçmedi.

Hocamız sadece kitap değil; aynı zamanda tesbih, çakı, pul, kalem ve kırtasiye malzemesi koleksiyonu yapardı. Bütün bu türlere ait en güzel en kıymetli örnekleri edinmek isterdi. Bu konularla ilgili çok detaylar bilirdi. Bu konularla ilgilenenlerle girdiği sohbetlerden aldığı keyif yüzüne yansırırdı. Cömertti. Sofrası açıktı. Usule erkana riayet ederdi. Asistanlarını ani emr-i vakilerle derse göndermezdi. Fakültede olduğu sürece kesinlikle derse gitmezlik etmezdi. Derse gidemeyeceği hallerde yerine derse gitmesini istediği asistanına bunu en az bir gün önceden haber verirdi. Derse gitmiş asistanı, ders ortasında sınıftan çıkarmazdı.

Çalışkan Hoca, hocalığı sadece sınıflarda konu anlatmaktan ibaret görmezdi. Asıl olanın hayatı anlamak olduğunu söylerdi. Hocamızın vefatı vesilesiyle daha da pekiştirdiğimiz hayat dersi şudur: Ölümü anlamadan hayatı anlamak pek de mümkün değildir. Hayatla kavga edip durmamızın asıl sebebi de ölümü yeterince anlayamamış olmamızdır. Fakat sevdiklerimiz, kıy-

metlilerimiz öteki aleme göçtükçe ölümün yabani yüzü gözümüze daha sevimli görünmektedir. Ona olan ünsiyetimiz daha da artmaktadır. Ve her şeyden ziyade; ölümle tanıştıkça hayata daha esaslı bir yerden bakmaktayız.

Allah muhterem hocamıza rahmet eylesin. Makamını âlî kılsın!

